

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

УДК 338.2:339.7:336.2-621.771.23-666.3

В. Л. МАЗУР,
*член-кореспондент НАН України,
заслужений діяч науки та техніки України,
головний науковий співробітник
Фізико-технологічного інституту металів і сплавів НАН України
(Київ),*
М. В. ТИМОШЕНКО,
*кандидат технічних наук,
доцент кафедри фінансів і державного управління
Дніпропетровської державної фінансової академії*

АНАЛІЗ УРЯДОВИХ ПРОГРАМ ПІДТРИМКИ МЕТАЛУРГІЇ УКРАЇНИ

Критично проаналізовано урядові рішення 2012–2013 рр., спрямовані на стабілізацію економіки України шляхом підтримки гірничо-металургійного комплексу. Показано ризики, пов'язані з наданням державних гарантій під кредити комерційних структур, і заходи щодо забезпечення безпеки цих гарантій для бюджету України. Розглянуто питання неадекватності ставок плати за користування надрами, наведених у Податковому кодексі України, вартості видобувних корисних копалин на світових ринках. Дано рекомендації щодо приведення цих норм до рівня стандартів європейських країн.

Ключові слова: бюджет, кредити, державні гарантії, металургія, корисні копалини, плата за надра.

V. L. MAZUR,
*Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Honored Worker of Science and Technique of Ukraine,
Principal Sci. Researcher,
Physico-Technological Institute of Metals and Alloys of the NAS of Ukraine
(Kyiv),*
M. V. TYMOSHENKO,
*Cand. of Techn. Sci.,
Assoc. Professor of the Chair of Finances and State Management,
Dnipropetrovs'k State Financial Academy*

ANALYSIS OF STATE'S SUPPORT PROGRAMS OF UKRAINE'S METALLURGY

State's decisions in 2012–2013 directed to the stabilization of Ukraine's economy by supporting the mining-metallurgical complex are critically analyzed. The risks related to the granting of state's guarantees for the credits of commercial structures and the measures on the ensuring of the safety of these guarantees for Ukraine's budget are demonstrated. The question about the inadequacy of the rates of charges for the use of mineral resources given in Ukraine's Tax Code to the values of extracted mineral resources on the world markets is considered. Some recommendations as for the reduction of these norms to the standards of European countries are given.

Keywords: budget, credits, state's guarantees, metallurgy, mineral resources, payment for the use of mineral resources.

Наприкінці 2012 р. – на початку 2013 р. Уряд України активізував роботу щодо створення та реалізації різноманітних програм підтримки вітчизняного виробни-

ка у багатьох галузях економіки. Наймасштабнішою з них є Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки *, яка передбачає залучення 380 млрд. грн. для її реалізації. У цьому році у вигляді кредитів під державні гарантії планується використати не менш як 50 млрд. грн. Зазначена програма розвиває ідеї, викладені у Розпорядженні Кабінету Міністрів України **. Приблизно у цей час вийшли Постанова *** (якою імпорту вугілля для коксування було обмежено обсягом 10,2 млн. т) і Розпорядження **** Кабінету Міністрів України (з обсягом бюджетного фінансування у 130 млн. грн.). Ще раніше, у 2012 р., з метою нібито підтримки українських металургів було введено обмеження на експорт металобрухту з України.

Дані рішення мають стратегічне значення для функціонування та розвитку гірничо-металургійного комплексу (ГМК) України. Це зумовлено тим, що український ГМК характеризується високим ступенем спрацювання (60%) основних фондів, у багатьох випадках використанням застарілих технологій та обладнання, високим ресурсо- та енергоспоживанням. Через обмежений внутрішній ринок експортується майже 80% металопродукції: залізорудна сировина, напівфабрикати (сляби, заготовки), низькоякісний прокат. Водночас ГМК забезпечує 18,8% загального обсягу промислової продукції та близько 40% валютних надходжень у країну. У галузі задіяно 11,7% загальної чисельності працюючих у промисловості України.

Схоже, для економіки і бюджету держави у цілому оптимальність прийнятих урядових рішень обґрунтована недостатньо, а тому вимагає глибокого обміркування та всебічної детальної оцінки з позиції реального розвитку економіки, поновлення зростання промислового виробництва, створення нових робочих місць і збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів. Тому сформульовані завдання державної політики на 2013–2014 рр. (створення умов для модернізації, технічного переоснащення, перепрофілювання та відкриття нових підприємств) є декларативними гаслами, що не мають під собою економічного обґрунтування. Розгляд конкретних проектів у ГМК, які згідно з Державною програмою розвитку економіки на 2013–2014 роки передбачають у вигляді джерела фінансування використання державних гарантій для залучення кредитів, приводить до таких висновків.

Досвід минулих років надання різним підприємствам гарантій Уряду України під кредити, які бралися для спорудження нових і модернізації діючих виробництв, показує, що практично в усіх випадках за ці кредити розраховувалася держава. Причому із закуплених за кредитні кошти технологічних ліній та обладнання тільки частину було введено в експлуатацію, й те з великим напруженням і затримкою у

* Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2013 р. № 187 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-%D0%BF#n11>.

** Про затвердження плану першочергових заходів з виконання Державної програми розвитку внутрішнього виробництва : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7.11.2012 р. № 970-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/970-2012-%D1%80>.

*** Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 19.12.2012 р. № 1201 : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2013 р. № 225 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/225-2013-%D0%BF>.

**** Про схвалення Концепції Державної програми дослідження стану Криворізького залізрудного басейну для запобігання виникненню на його території катастрофи техногенного та природного характеру на 2013–2016 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6.03.2013 р. № 178-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/178-2013-%D1%80>.

часі. Так, Макіївський металургійний завод побудував стани 150 і 350 за кредити, взяті під державні гарантії (близько 200 млн. дол. за ці гарантії заплатив бюджет України), ВАТ “Запорізький алюмінієвий комбінат” (ЗАЛК) під гарантії Уряду взяв кредити майже на 100 млн. дол. на обладнання для виробництва алюмінієвої фольги (розраховувалася за кредити держава, а виробництво алюмінієвого прокату на ЗАЛК так і не запрацювало) – обладнання, придбане за імпортом за валюту, 20 років іржавіє в ящиках або взагалі за цей період розкрадено.

Бюджет України заплатив також 212 млн. німецьких марок за кредит, взятий концерном ВАТ “Оріана” у Калуші під гарантії Уряду. Такі кредити на десятки мільйонів доларів брали сільськогосподарські виробники, виробники акумуляторів, метизні заводи тощо. Як очікували, а можливо, і планували позичальники, замість них за кредити розраховувалася держава. Міністерство фінансів України може назвати ще не один десяток підприємств із сфери енергетики, машинобудування, вугільної промисловості та ін., кредити яких у різні роки сплачувала держава, оскільки вона їх гарантувала. Внаслідок надання державних гарантій Україна втратила понад 1 млрд. дол., що істотно загальмувало розвиток вітчизняної економіки.

Згодом майже всі підприємства, що брали під державні гарантії кредити, які погашалися з бюджету України, було приватизовано. Проте факт приватизації ніяк не забезпечив повернення до бюджету сум, сплачених за гарантовані державою кредити.

Сьогодні ситуація в Україні інша, ніж була наприкінці 90-х років ХХ ст. Тоді більшість підприємств ще не були приватизовані, тобто кредити під гарантії Уряду надавалися державним суб’єктам. Це пом’якшує, хоча і не виправдовує помилки у реалізації політики надання підтримки промисловому сектору. У Державній програмі активізації розвитку економіки України на 2013–2014 роки йдеться про надання державних гарантій приватним комерційним структурам. Їх власниками та акціонерами є суб’єкти підприємництва, резиденти і нерезиденти України, на які Уряд фактично не впливає. Надання державних гарантій під отримувані кредити миттєво підвищує ринкову вартість об’єкта кредитування (вартість акцій підприємств), несе у собі деяку невизначеність, непередбачуваність поведінки його власників і, як наслідок, ризик для держави. Так, на хвилі злету ціни об’єкт може бути вдало проданий, а нові власники позитивно не сприймуть намічену раніше програму модернізації щодо залучення кредитів. У такому разі держава наражається на серйозні фінансові ризики, пов’язані з наданням комерційним структурам державних гарантій під кредити.

Заслужують на підтримку наміри Уряду зменшити ставки ввізного мита на необхідне для модернізації підприємств (зокрема, ГМК) обладнання, що в Україні не виготовляється. Проте з одним уточненням – про яке обладнання йдеться: те, яке не може виготовлятися в Україні з технічних причин, чи те, яке може виготовлятися вітчизняними машинобудівними заводами, але чомусь закуповується за імпортом? Зменшувати чи взагалі не застосовувати ввізне мито доцільно тільки на те обладнання, яке наші заводи не спроможні виготовляти. В іншому випадку (виходячи з національних інтересів) необхідно, навпаки, вводити імпорту мито.

У програмі, що розглядається, йдеться про надання державних гарантій на 10 млрд. грн. під кредити для будівництва ряду виробничих об’єктів, чого, за досвідом, Уряду робити зовсім не обов’язково. Зокрема, якою є необхідність надавати

державні гарантії під кредити корпорації “Інтерпайп”, що змогла побудувати і ввести в експлуатацію у 2012 р. потужний електросталеплавильний комплекс у Дніпропетровську, покладаючись на власні можливості. Маючи основні фонди у металургії вартістю декілька мільярдів доларів, ця корпорація спроможна внести заставу під кредит у 1540 млн. грн. для будівництва другої черги названого комплексу. “Інтерпайп” легко може обійтися без державних гарантій і під кредит 750 млн. грн. для створення потужностей з виготовлення труб підвищеної міцності на ТОВ “Інтерпайп Ніко Тьюб” у Нікополі. Оскільки неспроможність чи небажання будь-якої компанії модернізувати своє виробництво без державної підтримки завжди негативно позначається на її іміджі, то виникає питання щодо справжніх намірів корпорації “Інтерпайп”, яка користується заслуженим авторитетом та повагою.

Значним ризиком для бюджету України супроводжується рішення щодо надання державних гарантій під кредит у сумі 9 млрд. грн. для створення ливарно-прокатного комплексу на ПрАТ “Металургійний комплекс “Донецьксталь”. Безумовно, за таку суму можна побудувати не тільки один ливарно-прокатний комплекс, а цілий металургійний міні-завод. За раціонального використання цих ресурсів з урахуванням наявності у “Донецьксталі” необхідної інфраструктури та завершення будівництва дугової електросталеплавильної печі ДСП-150 (фірми SIEMENS (Німеччина) потужністю 1,5 млн. т на рік) таких коштів вистачить навіть на два ливарно-прокатних комплекси. Відповідно з наміченими “Донецьксталлю” планами, після реалізації двох етапів реконструкції обсяги виробництва продукції становитимуть: чавуну – 2,035 млн. т на рік; сталі – 1,5; листового прокату – 0,75; сортового прокату – 0,623 млн. т на рік. Передбачається, що даний металургійний комплекс вироблятиме продукцію широкого сортаменту (круглі та квадратні заготовки, сляби, сортовий прокат, товстолистову сталь) і гнучко перебудуватиме свою роботу залежно від кон’юнктури ринку. Проте сьогодні, за недостатнього обсягу внутрішнього попиту та порівняно низької потреби економіки України у металопродукції, існує реальна небезпека, що цей інвестиційний проект може виявитися збитковим чи “довгограючим”. Побоювання зумовлені тим, що у тому ж Донецькому регіоні експлуатуються товстолистові стани: 3600 – на “Азовсталі”, 3000 – на Маріупольському металургійному комбінаті імені Ілліча та 3000 – на Алчевському металургійному комбінаті. Продукція модернізованого стану 2300 на “Донецьксталі” конкуруватиме з аналогічною продукцією цих комбінатів. Конкуренцію на внутрішньому і, тим більше, на зовнішніх ринках відчуватиме і продукція сортопрокатного виробництва “Донецьксталі”.

Уже декілька років подібний металургійний міні-завод (потужністю 1,8 млн. т сталі та 1,6 млн. т прокату на рік, вартістю майже 540 млн. євро у цінах 2007 р.) інвестор намагається побудувати у Білій Церкві за власні кошти, без будь-яких державних гарантій. Йому від центральної та місцевої влади необхідна тільки моральна підтримка, якої він поки що не отримав. Крім того, від інвестора вимагають “розуміння” і так звані “громадські організації”. Сьогодні, з урахуванням ситуації, що склалася на світових ринках металу, цей проект переробляється в бік зменшення обсягу виробництва сталі та прокату до 800 тис. т на рік.

Результати виконання Програми активізації економіки на 2013–2014 роки для цих об’єктів є далеко нерівноцінними. Так, після запуску другої черги електросталеплавильного комплексу “Інтерпайп Сталь” очікується збільшення обсягів експорту трубної продукції на 700 тис. т (вартістю не менш як 700 млн. дол.),

забезпечення додаткових відрахувань до бюджету сумою понад 200 млн. грн. (приблизно 25 млн. дол.), що становить 13% від 1540 млн. грн. інвестицій у проект; створення 595 додаткових робочих місць. Отже, близько 3,57% від вартості проданих труб “Інтерпайп Сталь” відраховуватиме до бюджету. На 1 робоче місце витратиметься майже 2,6 млн. грн. (326 тис. дол.), причому створення робочих місць на новому трубному виробництві супроводжуватиметься скороченням чисельності працюючих у старих цехах “Інтерпайп”.

У Франції скорочення протягом 10 років обсягів виробництва застарілих потужностей з 30 млн. до 16 млн. т на рік і чисельності працюючих на 150 тис. чол. з одночасним створенням такої самої кількості нових робочих місць вимагало до 3 млрд. дол. щорічних затрат [1]. Таким чином, на створення 150 тис. нових робочих місць було витрачено 30 млрд. дол., тобто близько 200 тис. дол. на ліквідацію старого та створення кожного нового робочого місця. За світовим досвідом, на створення 1 робочого місця потрібно близько 100 тис. дол.

Проект створення потужностей для виробництва труб на ТОВ “Інтерпайп Ніко Тьюб” вартістю 750 млн. грн. обіцяє забезпечити 110 млн. грн. на рік (14,7% від суми інвестицій) додаткових відрахувань до бюджету і створення 225 додаткових робочих місць. У цьому проекті 1 нове робоче місце оцінюється у 3,32 млн. грн., або 415 тис. дол. Щодо ливарно-прокатного модуля на “Донецьксталі” вартістю 9000 млн. грн., то планується створити 1549 робочих місць. Отже, вартість 1 нового робочого місця коштуватиме приблизно 5,81 млн. грн., або 722 тис. дол., тобто дуже дорого.

Звичайно, наведені дані про затрати на створення 1 робочого місця у Франції вимагають коригування з урахуванням знецінення валюти за останні 10–15 років, з моменту проведення масштабної ліквідації застарілих металургійних потужностей. Проте навіть грубі розрахунки не дозволяють однозначно визнати вітчизняні проекти ефективними і такими, що вимагають фінансової підтримки у вигляді державних гарантій. Додаткові аргументи на підтримку названих проектів також є непереконливими. Так, очікування, що “Інтерпайп” збільшить експорт своєї продукції на 915 млн. дол., можуть не справдитися, оскільки поставки українських труб на їх основний ринок постійно обмежуються Росією. Крім економічного аспекту в питанні поставок українських труб на російський ринок присутня ще й політична складова.

Щодо запланованого збільшення виробництва металопродукції на 900 млн. грн. на рік, скорочення витрат природного газу із 120 м³ до 15 м³ на випуск 1 т прокату та зменшення обсягу викидів в атмосферу в 3,5 раза на новому ливарно-прокатному комплексі, то ці показники вимагають коментарів.

По-перше, продукція цього ливарно-прокатного комплексу загострить конкуренцію на внутрішньому ринку з іншими українськими виробниками аналогічного металопрокату. Потреба зовнішніх ринків цілком задовольняється виробниками сталі, що діють за кордоном. У світі спостерігається надлишок (на 10–15%) прокатних потужностей.

По-друге, зменшення витрачання газу у виробництві – момент позитивний, хоча при цьому істотно зростає споживання електроенергії. Досвід феросплавних заводів говорить про те, що за нинішньої ціни на електроенергію в Україні електросталеплавильні потужності можуть виявитися нерентабельними, а їх продукція неконкурентоспроможною на світових ринках.

По-третє, із запуском нового промислового об'єкта викиди в атмосферу зменшаться тільки за умови виведення з експлуатації застарілих виробничих потужностей. Якщо це відбудеться в недостатньому обсязі, то негативне навантаження на екосистему Донецька зросте.

Варто зазначити, що виведення з експлуатації ряду старих промислових об'єктів супроводжуватиметься звільненням персоналу, що їх обслуговує. Отже, баланс кількості робочих місць на “Донецьксталі” після реконструкції може виявитися у цілому від'ємним. Розроблену та реалізовану “Донецьксталлю” програму докорінної реконструкції підприємства все-таки слід оцінювати як позитивний інвестиційний технічний проект, що враховує сучасні тенденції розвитку металургії. Проте, з огляду на наведені аргументи, його успішність визначатиметься тенденціями розвитку глобальної світової економіки.

Тоді як в Україні простоюють декілька великих і середніх ливарних заводів, зазначеною програмою передбачено надання державних гарантій під кредити для створення нових потужностей з виробництва литва на Сумському заводі “Насос-енергомаш”. Проте він не є для держави стратегічним підприємством, тобто увага до цього проекту економічно не обгрунтована.

Сумнівними є плани створення у Луганській області нового для України виробництва прокату з алюмінію та виробів з нього. Це при тому, що в країні вже немає власного виробництва первинного алюмінію, а орієнтуватися на поставки сировини з Росії дуже небезпечно. Україна вже має невдалий досвід реалізації схожого проекту на ЗАЛК та його негативні наслідки для бюджету [2].

Отже, є серйозні побоювання, що за кредити, отримані під державні гарантії, будуть зводитися непотрібні об'єкти. Названі проекти, навіть за сприятливого завершення, кардинально не покращать ситуацію в металургії України, оскільки не є визначальними для галузі у цілому. Крім того, реалізувати ці проекти протягом 2013–2014 рр. неможливо навіть за всебічного сприяння.

Згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 970-р, визначено строки, очікуваний результат і відповідальні за їх виконання структури, які повинні сприяти розвитку внутрішнього ринку споживання продукції, у тому числі й металургійної. З першочергових детально розписано заходи з реконструкції та модернізації устаткування ряду підприємств ГМК. Проте вони є декларативними, оскільки в них не зазначено джерел фінансування. Тому цей план залишиться на папері, більшість пропозицій, якщо і будуть реалізовані, то не так швидко, як хотілося б, обсяг внутрішнього ринку споживання металу в Україні не збільшиться.

Заходи, які проводяться на металургійних комбінатах України, щодо скорочення витрат коксу та зменшення (у перспективі виключення) використання природного газу при плавленні у доменних печах за рахунок вдування у піч пиловугільного палива, мають позитивний характер, оскільки дозволять істотно знизити собівартість чавуну. Активність металургійних комбінатів у цьому напрямі модернізації доменного виробництва помітно зросла. Проте реалізація даного рішення на більшості доменних печей України запізнилася майже на 20 років, незважаючи на постійне привертання українськими вченими уваги власників підприємств до цієї проблеми. За результатами окремих досліджень [3], запровадження у вітчизняній металургії технології вдування в доменні печі пиловугільного палива дозволить скоротити витрати коксу на 3 млн. т, природного газу – більш як на 2 млрд. м³,

потребу у коксівному вугіллі — на 4,3 млн. т і зменшити їх імпорт на 14,7% на рік. Зазначимо, що застосована в Україні технологія вдування в доменні печі пиловогільного палива через витрачений на необхідні науково-технічний супровід і доопрацювання час поки що вимагає використання якісного вугілля з низькими зольністю та вмістом сірки, а це, у свою чергу, створює відповідні труднощі у взаємовідносинах металургів з вугільниками.

Переведення доменного виробництва на використання замість газу пиловогільного палива зачіпає не тільки інтереси металургів, але й коксохіміків, а головне — вугільну промисловість України, тому тут потрібен всебічно зважений державний підхід. Як відомо, українське вугілля, що використовується для отримання коксу, має високий вміст сірки, яка, у великій кількості потрапляючи з коксу до чавуну, а далі — у сталь, істотно погіршує її властивості, а у багатьох випадках узагалі ускладнює виробництво високоякісної металопродукції. Тому завдання полягає в отриманні чавуну з мінімально можливим вмістом сірки. Вирішувати це досить складне технічне завдання можна двома шляхами: перший — закупівля за імпортом низькосірчастого вугілля з Росії, Бразилії, Австралії та інших країн (з такого вугілля без особливих зусиль отримують кокс і потім чавун з малим вмістом сірки), другий — виробництво коксу з високосірчастого українського вугілля та вимушене виплавляння чавуну з високим вмістом сірки, але далі на спеціальних установках його знесірчення.

У нинішніх умовах на складах українських шахт накопичилися десятки мільйонів тонн вугілля. Склади затоварені, вугілля окислюється. Шахти зупиняють видобування з усіма наслідками. При цьому Кабінет Міністрів України своєю постановою № 225 дозволив імпорт 10,2 млн. т вугілля для коксування. Зауважимо, що за часів Радянського Союзу, коли Україна виготовляла 41 млн. т коксу, у 2 рази більше чавуну та сталі, ніж сьогодні, з Росії завозили усього 16 млн. т вугілля з низьким вмістом сірки, тобто відносна частка імпортованого вугілля на виробництво 1 т чавуну, на жаль, зросла на 20%, що є негативним для економіки України.

Застосування пилвогільного палива в доменних печах дає економію при виробництві 1 т чавуну у межах 30–45 дол. Позадоменна десульфуріяція призводить до подорожчання 1 т чавуну на 2–2,5 дол., але дозволяє використовувати для його виробництва не тільки вугілля з високим вмістом сірки, але й дешеву низькосортну високосірчасту руду, як це роблять у Китаї. На більшості доменних печей китайських металургійних комбінатів природний газ взагалі не застосовується. За рахунок використання дешевої низькосортної високосірчастої залізорудної сировини у доменному процесі та знесірчення чавуну, що отримується, на одному з металургійних комбінатів Китаю додатковий чистий прибуток становив 10 млн. дол. Можна з високою імовірністю стверджувати, що труднощі та додаткові затрати, пов’язані із застосуванням українського вугілля для підготовки пиловогільного палива та виробництва коксу, а далі чавуну, витрати на його десульфуріацію перед виплавлянням сталі є істотно меншими, ніж втрати економіки України через незатребуваність металургами вітчизняного та імпортування зарубіжного вугілля у зростаючих обсягах. Проблеми у доменному виробництві, пов’язані з високим вмістом сірки в українському вугіллі, мають технологічний характер та у цілому є вирішуваними з позитивним економічним ефектом, що підтверджується масовим досвідом металургійних підприємств Китаю.

Установка для знесірчення чавуну, розроблена українськими вченими, коштує близько 5,5 млн. дол., виготовляється та монтується за 11 місяців. Інститут

титану у Запоріжжі та Інститут чорної металургії НАН України у Дніпропетровську розробили технологію десульфурації чавуну та запровадили її на декількох десятках зарубіжних металургійних комбінатів. Так, сьогодні у Китаї на різних підприємствах експлуатується 220–230 установок десульфурації чавуну, а в Україні – тільки по одній на “Азовсталі”, Алчевському металургійному комбінаті та Маріупольському металургійному комбінаті імені Ілліча.

Українська технологія знесірчення чавуну за більшістю показників перевершує пропонувану зарубіжними фірмами, а устаткування є дешевшим на 1–1,5 млн. дол. Окремі українські комбінати схильні придбавати дорожчі зарубіжні комплекси зовсім не через їх технічні переваги. Оскільки устаткування для знесірчення чавуну без проблем можуть виготовляти українські машинобудівні заводи, то в інтересах вітчизняного виробника ставки ввізного мита на імпорт такого устаткування повинні підвищуватись, а не знижуватись.

Отже, можна зробити висновок, що ефективність таких стратегічних рішень, як визначення оптимальних обсягів закупок вугілля за імпортом, повинні оцінюватися з позицій одночасно “плюсів” і “мінусів” як у металургійній, так і у вугільній промисловості, тобто за сумарним, сукупним результатом. Крім того, навіть виконаний спрощений аналіз свідчить про необхідність пріоритетного розвитку в металургії України технології десульфурації чавуну. Це дозволить використати більше українського вугілля (навіть з високим вмістом сірки) у металургії та виправити негативну ситуацію у вугільній галузі, зумовлену незатребуваністю металургами українського вугілля. Саме для вирішення подібних завдань, які мають державне значення, Уряд України повинен надавати необхідні для підприємств державні гарантії під кредити.

У зв’язку з поступовою ліквідацією в усіх країнах (зокрема, в Україні) виробництва сталі мартенівським способом і повсюдним введенням в експлуатацію нових електросталеплавильних печей, основною сировиною для яких є металобрухт, проблема забезпечення вітчизняної металургії сталевим брухтом набуває стратегічного значення, тому вимагає глибоко продуманих управлінських рішень на державному рівні. Ще декілька років тому в Україні заготовлялося понад 7 млн. т металобрухту на рік, з яких 2 млн. т експортувалося. У 2010 р. на українські комбінати було поставлено 6,8 млн. т металобрухту та 800 тис. т експортовано. У 2012 р. через невдалі спроби Міністерства економічного розвитку і торгівлі України регулювати збут цієї продукції [4] заготівля металобрухту в Україні скоротилася до 4981 тис. т, а поставки на експорт впали до 367 тис. т, хоча Постановою Кабінету Міністрів України * передбачався його експорт в обсягу 900 тис. т. Як наслідок, Україна втратила 200 млн. дол. і до державного бюджету не надійшло 7 млн. євро від експортного мита. Таким чином, у 2012 р. порівняно з 2011 р. заготівля брухту чорних металів скоротилася на 1,4 млн. т. У наведених цифрах не уточнено обсяги поставок металобрухту на машинобудівні та феросплавні заводи, але в загальному балансі вони є невеликими.

Балансом збирання та споживання сталевого брухту в Україні у 2013 р. передбачається заготовити 7350 тис. т брухту чорних металів, з яких 6650 тис. т заплановано поставити на внутрішній ринок і 700 тис. т – експортувати.

* Деякі питання здійснення експортних операцій з металобрухтом : Постанова Кабінету Міністрів України від 3.05.2012 № 388 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/388-2012-%D0%BF>.

Причина різкого падіння обсягів заготівлі металобрухту у 2012 р. полягала у штучному обмеженні його експорту. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, зменшення експорту металобрухту більш як на 500 тис. т повинно було привести до переадресації поставок цієї кількості брухту на українські металургійні комбінати. Проте останні, користуючись безвихідною ситуацією заготівельників брухту, відразу знизили ціни закупівлі та погіршили оплату поставок цієї сировини. Як наслідок, заготівельники брухту, що втратили стабільне джерело надходження фінансових ресурсів від його експорту та через низьку платіжну дисципліну з боку внутрішніх споживачів, залишилися без обігових коштів, що призвело до руйнування раніше стабільної підгалузі збирання, заготівлі та переробки металобрухту. Понад 100 підприємств у цій сфері збанкрутіли та припинили свою діяльність. Таким чином, Україна перетворилася з експортера на імпортера металобрухту [5], який тепер у дедалі більшому обсягу завозиться на українські комбінати з Росії, Казахстану та інших країн СНД. Отже, слід детально проаналізувати допущені помилки і на державному рівні прийняти рішення, що виключали б їх повторення.

Щодо Концепції Державної програми дослідження Криворізького залізрудного басейну на 2013–2016 роки, то варто підкреслити її актуальність, оскільки ситуація наближується до критичної та вимагає невідкладного реагування. При цьому необхідно не тільки “дослідити стан” і “розробити наукові рекомендації” щодо подальшого використання надр Криворізького залізрудного басейну, але й негайно розпочати реалізацію рішень для запобігання можливих аварій і навіть катастроф техногенного характеру. Про це неодноразово говорилося у пресі та в технічній літературі. Джерелами фінансування зазначених заходів мають бути не державний (90 млн. грн.) і місцеві (40 млн. грн.) бюджети, а внески, відрахування від прибутку надрокористувачів і кошти від продажу недобудованого Криворізького гірничо-збагачувального комбінату окиснених руд (КГЗКОР), який в разі продажу на відкритому аукціоні, оцінюється не менш як у 6 млрд. дол. [6].

Обсяги видобування залізрудної сировини у Криворізькому басейні збільшилися з 55 млн. т у 2000 р. до 80 млн. т у 2012 р. і продовжують нарощуватися. Наприклад, у 2011 р. чистий прибуток українських ГЗК становив близько 30 млрд. грн. Гірничорудні підприємства Кривбасу і нині працюють з такою самою ефективністю. Висока прибутковість вітчизняних видобування, збагачення та переробки руд зумовлена тим, що передбачені у Податковому кодексі України ставки плати за видобування корисних копалин є майже на 2 порядки нижчими, ніж в інших економічно розвинутих державах, тобто у 50–100 разів нижчими, ніж у Європі. У цивілізованих країнах ставки плати за видобування корисних копалин становлять 10–15% від ціни руди на світових ринках. В Україні такого правила поки що не дотримуються, про що свідчать дані таблиці. Схоже, що у Податковому кодексі України (ст. 263.9) ставки плати за видобування корисних копалин не відповідають законам економіки, оскільки не тільки не враховують вартість видобутої сировини на світових ринках, але й суперечать здоровому глузду, не кажучи вже про національні інтереси держави.

З огляду на національні інтереси, вже найближчим часом ставки плати за видобування корисних копалин повинні бути доведені до рівня світових стандартів, тобто бути вищими, як мінімум, на 10–15% від вартості руди відповідних складу та якості на світових ринках. В іншому випадку Україна додержуватиметься згуб-

ного для неї африканського сценарію розвитку економіки, згідно з яким чим багатшими є надра держави, тим бідніший її народ [7; 8].

Порівняння ставок плати за видобування корисних копалин в Україні із цінами на світових ринках *

Вид корисних копалин	Ставка плати за видобування 1 т (грн.)	Ціна 1 т сировини на світових ринках (дол.)
Титанова руда.....	3,99	Ільменітовий концентрат – 300
Титано-цирконієва руда.....	7,4	Цирконієвий концентрат – 3000 Рутиловий концентрат – 2700
Залізна руда для збагачення.....	3,64	100–110
Багата (56–72% Fe) залізна руда.....	11,45	130–140
Будівельний вапняк і крейда.....	25,24	20
Флюсовий вапняк.....	11,30	

* Складено авторами за даними Податкового кодексу України (ст. 263.9).

На завершення аналізу розглянемо рекомендації та пропозиції, спрямовані на забезпечення захисту державних інтересів від можливих ризиків при реалізації програм розвитку економіки України.

Законом України * передбачено, що умови надання державних гарантій встановлюються Кабінетом Міністрів України. З огляду на це доцільно передбачити, щоб суб'єкти підприємництва отримали державні гарантії тільки у випадку майнового чи іншого забезпечення цих гарантій їх отримувачами. Зокрема, для отримання державних гарантій підприємство має надати державі (наприклад, в особі державних банків) заставу відповідної вартості (майно, фінансові ресурси, цінні папери та ін.) під всю суму державних гарантій. Крім того, державні гарантії, які надаються бізнесу під кредити, обов'язково повинні бути застраховані у першокласній компанії світового рівня.

Таким чином, в умовах і механізмі надання державних гарантій слід передбачити такі пункти. Підприємство або організація, які бажають отримати державні гарантії під кредит, повинні показати результати комплексної експертизи пропонуваного проекту, виконаної державними установами (зокрема, НАН України, Міністерством фінансів України, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Міністерством промислової політики України). Згідно з проектом, виробниками устаткування мають бути виключно українські машинобудівні підприємства. Кредити під державні гарантії бажано залучати в українських державних банках. Навіть якщо кредити під державні гарантії буде взято у зарубіжних чи українських недержавних банках, то, відповідно до затвердженого проекту та фінансової документації, контроль за їх витрачанням повинні здійснювати українські державні банки, оскільки державні гарантії – це ті самі бюджетні кошти.

Список використаної літератури

1. Мазур В.Л., Скороход О.Б. Конкурентні позиції підприємств гірничо-металургійного комплексу України // Економіка України. – 2009. – № 3. – С. 4–18.
2. Мазур В.Л., Тимошенко М.В. Актуальні економічні питання в металургійній галузі України // Економіка України. – 2012. – № 6. – С. 13–23.

* Про внесення змін до статті 6 Закону України “Про Державний бюджет України на 2013 рік” : Закон України від 4.04.2013 № 176-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T130176.html.

3. Минаев А.А., Пашинский В.В. Пути повышения эффективности металлургической продукции массового назначения // Металлургическая и горнорудная промышленность. — 2012. — № 6. — С. 1–4.

4. Мазур В.Л., Тимошенко М.В. Потенциал наполнения бюджета и улучшения экологии в промышленности Украины // Экология и промышленность. — 2013. — № 1. — С. 15–21.

5. Мазур В.Л., Голубченко А.К. Первоочередные задачи и пути их решения при модернизации листопрокатных мощностей Украины // Металлургическая и горнорудная промышленность. — 2013. — № 2. — С. 1–5.

6. Мазур В.Л., Тимошенко М.В. Нереалізовані можливості наповнення бюджету України // Економіка України. — 2012. — № 11. — С. 38–47.

7. Конев В. Близк ільменіту та убогість Житомирщини // Дзеркало тижня. — 13 квіт. — 2013. — С. 8.

8. Кіндзерський Ю.В. До засад стратегії та політики розвитку промисловості // Економіка України. — 2013. — № 5. — С. 38–55.

References

1. Mazur V.L., Skorokhod O.B. *Konkurentni pozitsii pidpriemstv girnycho-metalurhiinogo kompleksu Ukrainy* [Competitive positions of enterprises of Ukraine's mining-metallurgical complex]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2009, No. 3, pp. 4–18 [in Ukrainian].

2. Mazur V.L., Tymoshenko M.V. *Aktual'ni ekonomichni pytannya v metallurhiinii galuzi Ukrainy* [Actual economic questions in Ukraine's metallurgical branch]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2012, No. 6, pp. 13–23 [in Ukrainian].

3. Minaev A.A., Pashinskii V.V. *Puti povysheniya effektivnosti metallurgicheskoi produktsii massovogo naznacheniya* [Ways to enhance the efficiency of the civilian metallurgical production]. *Metallurgicheskaya i Gornorudnaya Promyshlennost' — Metallurgical and Mining Industry*, 2012, No. 6, pp. 1–4 [in Russian].

4. Mazur V.L., Tymoshenko M.V. *Potentsial napolneniya byudzhetu i uluchsheniya ekologii v promyshlennosti Ukrainy* [The filling potential of the budget and the improvement of the ecology in Ukraine's industry]. *Ekologiya i Promyshlennost' — Ecology and Industry*, 2013, No. 1, pp. 15–21 [in Russian].

5. Mazur V.L., Golubchenko A.K. *Pervoocherednye zadachi i puti ikh resheniya pri modernizatsii listoprokatnykh moshchnostei Ukrainy* [The top-priority problems and ways of their solution at a modernization of Ukraine's sheet-rolling powers]. *Metallurgicheskaya i Gornorudnaya Promyshlennost' — Metallurgical and Mining Industry*, 2013, No. 2, pp. 1–5 [in Russian].

6. Mazur V.L., Tymoshenko M.V. *Nerealizovani mozhlyvosti napovnennya byudzhetu Ukrainy* [Unrealized potentialities to fill Ukraine's budget]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2012, No. 11, pp. 38–47 [in Ukrainian].

7. Konev V. *Blysk il'menitu ta ubogist' Zhytomyrshchyny* [Luster of ilmenite and the leanness of the Zytomyr region]. *Dzerkalo Tyzhnya — Mirror of a Week*, April 13, 2013, p. 8 [in Ukrainian].

8. Kindzer'skyi Yu.V. *Do zasad strategii ta polityky rozvytku promyslovosti* [To the principles of the strategy and the policy of development of the industry]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2013, No. 5, pp. 38–55 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22 травня 2013 р.